

„ZÖLD GONDOLAT” A TRIANONI MAGYARORSZÁGON: TÖRVÉNY ÉS MINISZTERI RENDELET BURGONYATÁBLÁINK MEGÓVÁSÁRÓL

„A törvényjavaslat betérjesztését indokolja az, hogy burgonyatermelésünket, vagyis a szegény emberek kenyerét, legfontosabb népeledelünket rendkívül nagy veszély fenyegeti két parazita alakjában. [...] E két parazitának egyike a burgonyarák, másika a kolorádó-bogár. (Rupert Rezső: a harmadik a Bethlen-kormány!)” – [...]”¹

ÉLŐ KÖRNYEZETÜNK TÖRTÉNETÉNEK KUTATÁSÁRÓL

Az egészséges környezethez való jog a harmadik generációs emberi jogok részeként a 20. század vége felé jelent meg.² Részben ezzel összefüggésben a „zöld gondolat” Magyarországon is megkezdte térhódítását különösen az ezredévfordulót követően. A gondolat terjedése a társadalomtudományokat is elérte: irodalomtörténetünkben például felértékelődött a korábban inkább ifjúsági szerzőként számon tartott Fekete István szerepe, regényeinek „természetközeli emberképe”.³ A történettudományon belül (illetve annak határán) is zászlót bontott a természettörténet,⁴ mely az élő

¹ *A nemzetgyűlés 457. ülése 1925. évi október hó 30-án, pénteken, Scitovszky Béla, Huszár Károly és Zsitvay Tibor elnöklei alatt.* Nemzetgyűlési Napló XXXV, 261–284. Az idézet: 264. Az 1922-ben összehívott nemzetgyűlésben Rupert Rezső Devecsert képviselte az ellenzéki Függetlenségi Kisgazda, Földműves és Polgári Párt (a „Rassay-párt”) színeiben. *Parlamentari Almanach az 1922–1927. évi nemzetgyűlésre*, 74.

² Elsőként az ENSZ 1972-es stockholmi környezetvédelmi világértékezelete említette hivatalos dokumentumában az alapelvet, miszerint „Az embernek alapvető joga van a szabadsághoz, az egyenlőséghez és a megfelelő életfeltételekhez egy olyan minőségű környezetben, amely emberhez méltó és egészséges életre ad lehetőséget, ugyanakkor pedig ünnepélyes kötelezettsége, hogy e környezetet a jelen és jövő nemzedékek számára megóvja és javítsa.” Bajor Rita: *A környezethez való jog dogmatikája.* Sectio Juridica et Politica, Miskolc, Tomus XXV/1. (2007), 218–219.

³ A híres író egyébként 1941-től a Földművelésügyi Minisztériumban volt vadászati előadó, a ’40-es évek második felében azonban kommunizmusellenes nézetei miatt csaknem agyonverte az ÁVO.

⁴ Ld. Glatz Ferenc: *Természettörténet: új irány a kutatásban.* História, 2009/3. 2, 33–34. A történeti ökológiai kutatások magyarországi meghonosításában R. Várkonyi Ágnes játszott kiemelkedő

környezetünk történetét veszi górcső alá a termelési volumenekre és technikákra összpontosító „emberközpontú” gazdaságtörténettel szemben. A természettörténeti témák kutatásának fontosságára felhívjuk a figyelmet mi is, hiszen társadalmunk környezettudatosságát a történettudomány módszereivel is lehet erősíteni, másrészt egy tipikus élettudományok és történettudomány közötti határterületről van szó, ami – a mai divatos kifejezéssel élve – interdiszciplináris. Habár a mai értelemben vett „zöld gondolat” a Horthy-kori Magyarországon még nem létezett, a jelen tanulmányban mégis a korszak egy tipikus „zöldtörvényét”, annak végrehajtási rendeletét, illetve a törvényjavaslat elfogadását megelőző nemzetgyűlési vitát mutatjuk be, egy alapvetően természettörténeti téma jogi (közigazgatási) vonatkozásait ragadva meg.

A BURGONYARÁKRÓL ÉS A KOLORÁDÓBOGÁRRÓL

A burgonyarák jele, ha a gumókon különféle nagyságú és formájú dudorodások, kinövések és eltorzulások keletkeznek, majd e torzképződmények rothadni kezdenek. A földalatti részeken csak burgonyaszedéskor észlelhető, amikor a védekezés már késő. A burgonyarák előidézője ugyanis egy gomba, mely a torzképződmények rothadásakor megfertőzi a talajt, melyben még évekig életképes marad.

A betegség akkoriban nem volt hosszú ideje ismert, nagyobb mértékben Amerikában is csak az 1890–1900-as években lépett fel. Európában legelőször 1887-ben végzett nagymérvű pusztítást, ekkor azonban még Schilberszky Károly⁵ és Percival angol mikológus⁶ alapkutatásai híján nem ismerték a kórokozóját. A burgonyarák 1925-re – a magyar törvény elfogadásának időpontjára – már az Amerikai Egyesült Államokon kívül Dél-Afrikát, Nyugat-Európát, Skandináviát, Közép-Európában pedig Németországot, Csehországot és legutoljára Lengyelországot is megfertőzte. Az 1900-as években Németországban még kizárólag a nagy ipari gócpontokon, a Ruhr-vidéken, a Rajna mentén és Westfáliában volt jelen, de a háború alatt már a szász-

szerepet, ld. R. Várkonyi Ágnes (szerk.): *Táj és történelem. Tanulmányok a történeti ökológia világából*. Budapest, Osiris, 2000.

⁵ Schilberszky Károly (Buda, 1863. november 26. – Budapest, 1935. szeptember 10.), botanikus, növénypatológus, egyetemi tanár. 1894-től a Kertészeti Tanintézetben, 1904-től a tudományegyetemen, 1911-től a műegyetemen, 1923-tól pedig a közgazdasági karon oktatott, ő fedezte fel a burgonyarákot.

⁶ Bertie Thomas Percival Barker (1877–1961) mikológus, növénypatológus. 1912-től a Bristol-i Egyetem mezőgazdasági biológia professzora, 1904 és 1943 között a Long Ashton-i Nemzeti Gyümölcs és Gyümölcsbor Intézet igazgatója. Ld. bővebben: Webster, John – Moore, David (ed.): *Brief Biographies of British Mycologists*. Stourbridge, British Mycological Society, 1996.

országi határhoz közellévő csehországi Schluckenau-i iparvidékre is átterjedt.⁷ 1924-ben pedig már Lengyelországban is három kerület volt megfertőzve. Magyarország területe ekkor még fertőzésmentesnek mondható, ám már 1896-ban – egyetlen esetben – a trianoni békediktátummal Csehszlovákiához került Trencsén vármegyében előfordult. A burgonyarák rohamos terjedése az egyes államok jogalkotását is lépésekre kényszerítette: 1922-ben Anglia törvénnyel,⁸ 1921-ben az Amerikai Egyesült Államok, Olaszország és Dánia, 1922-ben Argentína, 1923-ban pedig Hollandia és Luxemburg is rendelettel védekezett.

A burgonyabogárnak kolorádóbogár a másik népies neve, amely onnan ered, hogy legelőször az észak-amerikai Colorado állam Sziklás-hegységének vidékéről gyűjtötte be Thomas Say 1824-ben. A burgonyabogár őshazája azonban feltehetőleg Mexikó északi része és Új-Mexikó állam lehetett, tápnövényei pedig valószínűleg a csucsor nemzetségbe tartozó szárazságkedvelő gyomnövények voltak eredetileg. E területeken nagyon magas volt a bogarak természetes pusztulása a kevés csapadék miatt, így a faj egyáltalán nem számított gyakorinak. A 19. század közepén a Sziklás-hegység mentén északabbra vándorló mexikói telepések által azonban átterjedt az Egyesült Államok északabbi részeire is, feltehetőleg Nebraska államban találkozott a burgonyával, amit akkor már természetek ott. Új tápnövényén kezdett rohamos szaporodásnak indulni: 1865-ben a Sziklás-hegység közelében fekvő államokban már tömeges előfordulását jelzik, 1874-ben elérte az Atlanti-óceán partjait is, 1879-ben pedig már elterjedt Észak-Amerika keleti partvidékének burgonyaujtetvényein. Amerikában állítólag olyan tömegben rajzottak a bogarak, hogy akadályozták a vonatközlekedést is, mert ellepték a vasútvonalat. 1875-ben Franciaország a burgonyabehozatalt Észak-Amerikából megtiltotta. 1876-ban pedig Európa már nemzetközi egyezményrel védekezett, melyben a Monarchia is részt vett: eszerint Amerikából burgonyát nem lehetett behozni a kontinensre.

A nemzetközi fellépés azonban elkésett, a kolorádóbogár Európába ugyanebben az évben megérkezett, Liverpool kikötőjébe egy Texas államból jövő hajóval hajózott be. Első európai előfordulását 1877-ben a németországi Mühlheim közelében fekvő burgonyatáblákon regisztrálták. Akkor még – komoly erőfeszítések árán – sikeres volt a kiirtása, csakúgy, mint a tíz évvel későbbi, szintén németországi felbukkanásakor. A fertőzött burgonyatáblákat fűrészpórral hintették be, benzinnel és petróleummal locsolták le, úgy gyújtották fel. Az első járványt Angliában 1901-ben Tilbury vidékén okozta, a termőföldeket szintén felégették kiirtására. 1922-ben Franciaországban,

⁷ Jól látható tehát, hogy új mezőgazdasági kártevők megjelenésére és elszaporodására hogyan hatott a 20. század elején az iparosodás.

⁸ The Destructive Insects and Pets Order of 1922.

Bordeaux térségében szaporodott el járványszerűen, ekkor megfékezése azonban már nem volt eredményes. Valószínű, hogy a háború alatt az amerikai katonák élelmezése során hurcolták be a kártevőt a bordeauxi kikötőn keresztül. Franciaországnak majdnem háromnegyed részét árasztotta el néhány év alatt, a rajnai megszálló katonaság pedig a Rajna vidékére is behurcolta.

A burgonyabogár legfőbb veszélye abban rejlik, hogy rendkívül szapora: egyetlen áttelelt bogárnak egy nyár folyamán harmincezerre tehető az ivadéka. Ráadásul a burgonyán kívül megtámadhat más növényeket, például a paradicsomot is. Védekezni permetszerrel lehet ellene, mely azonban a burgonya árát Amerikában ekkorra már két-háromszorosára emelte fel.⁹ Így nem véletlen, hogy a burgonyaráknál említett államok rendeletei kiterjedtek a kolorádóbogár terjedésének visszaszorítására is, a magyar törvény indoklása e tekintetben Németország 1924-ben kibocsátott rendeleteit külön kiemeli.¹⁰

AZ 1925. ÉVI XLIV. TÖRVÉNYCIKK ÉS VÉGREHAJTÁSI RENDELETE

Az európai minták nyomán a burgonyarák és a kolorádóbogár elleni védekezést a Horthy-kormányzat is igen komolyan vette, annál inkább, mert Magyarország Németországból, Csehszlovákiából és Lengyelországból a vetőburgonya behozatalát nem mellőzhette. Így jelent meg a burgonyarák és a kolorádóbogár, valamint a burgonyatermesztést veszélyeztető egyéb betegségek¹¹ behurcolásának és elterjedésének megakadályozásáról szóló magyar törvény¹² 1925-ben, majd pedig annak 40.000/1926. F. M. számú végrehajtási rendelete a következő évben.¹³

⁹ Érdekességként említjük meg, hogy a szőlőt ekkor már permetezni kellett, ehhez arzénmérgeket keverték. Ld. az 1. számú jegyzetet, Neuberger Ferenc ismertetése, 265.

¹⁰ Az összeállítást a burgonyarákról és a kolorádóbogárról az *Indoklás „a burgonyarák és a kolorádó bogár, valamint a burgonyatermesztést veszélyeztető egyéb betegségek behurcolásának és elterjedésének megakadályozásáról”* szóló törvényjavaslathoz, valamint a törvényjavaslat nemzetgyűlési vitaanyaga alapján készítettük el. Az 1922. évi június 16-ára összehívott nemzetgyűlés irományai, XVI. kötet, 941. szám. Melléklet, 177–180. Ld. továbbá az 1. számú jegyzetet, Neuberger Ferenc ismertetése, 264–265. Ld. még: Jermy Tibor: *A burgonyabogár*. Budapest, Mezőgazdasági, 1955.

¹¹ Az egyéb betegségeket és kártevőket a 40.000/1926. F. M. számú rendelet sorolja fel, ezek: fertőző ragya, burgonyamoly, barna rothadás, gyűrűs betegség és baktériumok, gombák által előidézett rothadásos megbetegedések. (2. §)

¹² A továbbiakban: Tv. *Corpus Juris Hungarici. Magyar Törvénytár. 1925. évi törvénycikkek.*

¹³ A továbbiakban: Vhr. *Magyarországi Rendeletek Tára 1926.* 429–441.

A törvény egyrészt a burgonya magyarországi behozatalára, illetve az országon való átszállítására hozott szabályokat, másrészt kötelezettségeket állapított meg azok számára, akik magyar földön termesztettek burgonyát, vagy azt ipari feldolgozás, illetve forgalomba hozatal végett raktározták. A törvény a szabályok be nem tartását szigorú büntetéssel sújtotta: kihágás miatt két hónapig terjedhető elzárást, valamint hárommillió korona pénzbüntetést helyezett kilátásba.¹⁴

A behozatalra vonatkozóan a törvény két fő rendelkezést tartalmazott: a hivatalos származási bizonyítvány követelését,¹⁵ valamint az ország határán¹⁶ a hivatalos vizsgálat bevezetését. Ekkortól az országba behozott vagy az ország területén átvitelre szánt burgonyaszállítmányt az illetékes külföldi szakközegnek hivatalos származási és egészségügyi bizonyítvánnyal kellett ellátnia, amelyben a burgonya származási helyét, a vizsgálat időpontját, valamint a betegségmentességét kellett feltüntetni, továbbá azt a tény is, hogy a termelőhely tíz kilométeres körzetében burgonyarák, húsztíz kilométeres körzetében pedig kolorádóbogár nincs. A bizonyítványt a származási ország nyelvén kívül még német vagy francia nyelven is meg kellett szövegezni.¹⁷

A szállítmány ellenőrzését a magyar határvámközegek bonyolították le, annak során a szabályszerű szállításról és az említett bizonyítvány meglétéről győződtek meg. Ugyanis burgonyát vasúton vagy hajón csak ömlesztett állapotban vagy zsákokban, kosarakban, illetve egyéb tartályokban volt szabad szállítani, a szállításra kizárólag még nem használt, teljesen új zsákokat vagy kosarakat lehetett felhasználni. A szállítmányt a külföldi szakintézet zárjeggyével, ólomzárral kellett ellátni, amit nyílt rakomány esetén a vasúti kocsin vagy a hajórekeszen, egyébként a burgonyát tartalmazó tartályon (zsák, láda, hordó) kellett elhelyezni. Ha a szállítmány bizonyítvány nélkül érkezett, azt a vámhivatal visszautasította saját hatáskörében.¹⁸

¹⁴ Tv. 11. § és Vhr. 20. §. A pengőt csak 1926-ban vezették be, az akkori fizetőeszköz, még az Osztrák-Magyar Monarchia idejéből származó korona elértéktelenedésével is összefüggésben van e magas összeg.

¹⁵ Vö. *Az Európai Parlament és a Tanács 952/2013/EU rendelete (2013. október 9.) az Unió Vámkódex létrehozásáról*. 61. cikk: *A származás igazolása*. Az Európai Unió Hivatalos Lapja, I. 269/1. (Letöltve: 2013. október 10.)

¹⁶ Érdekességként említjük meg, hogy a Vhr. a Magyarországra érkező burgonyaszállítmányok belépő állomásait is kijelölte, ezek a határállomások nagyjából a maiaknak felelnek meg. Ausztria esetében: Moson-Magyaróvár, Sopron, Szentgotthárd, Győr (hajóforgalom). Csehszlovákia esetében: Hidasnémeti, Szob, Sátoraljaújhely. Románia esetében: Lökösháza, Biharkeresztes, Nyírábrány. Jugoszlávia esetében: Kelebia, Gyékényes, Szeged, Barcs, Murakeresztúr, Magyarboly, Mohács (hajóforgalom).

¹⁷ Tv. 3. § és Vhr. 4. §. A származási (fertőzésmentességi) bizonyítvány kötelező tartalmi elemeit a Vhr. tovább részletezi, történeti szempontból azonban ennek különösebb jelentősége már nincs.

¹⁸ Vhr. 4. § és 7. §. Kérdés lehet, hogy a nyílt szállítás a védelmet mennyiben veszélyeztette.

Ha a határszéli vámhivatal formailag mindent rendben talált, a burgonyaszállítvány megérkezéséről távirati úton értesítette a magyar királyi növényélet- és kórtani állomást, melynek haladéktalanul meg kellett szerveznie a szállítvány helyszíni vizsgálatát.¹⁹ Ha a szakközeg a fertőzésmentességet megállapította, azt a fuvarlevélen tanúsította, ha azonban a burgonyát fertőzöttnek találta, a fuvarlevélre felkerült a továbbítás tilalma. Ilyenkor a szállítvány a vámhivatal szigorú őrizete alatt maradt.²⁰ A határozat ellen az érintett a földművelésügyi miniszterhez fellebbezhetett, aki a szakvéleményt felülbírálta, majd véglegesen döntött.²¹ A fertőzött szállítványt főszabályként visszaszállították, erről a feladónak kellett gondoskodnia nyolc napon belül.²² Ha sem a feladó, sem a címzett nem intézkedett, vagy ha a szállítvány oly mértékben volt fertőzött, hogy a belépő állomáson való veszteglése is a fertőzés terjedésének veszélyével fenyegetett, a növényélet- és kórtani állomás semmisíttette meg. Erről jegyzőkönyvet kellett készíteni, melyhez még szakszerűen lezárt, hivatalos mintát is mellékelni kellett. Ezt a növényélet- és kórtani állomásnak meg kellett őriznie.²³ A földművelésügyi miniszter azonban dönthetett úgy is – ha a szállítvány csak csekélyebb mértékben volt fertőzött és a védekezés megghiúsulásától nem kellett tartani –, hogy a burgonya belföldi ipartelepre való szállítását és ott ipari célra való feldolgozását megengedi. Ilyenkor a szállítványt a magyar növényélet- és kórtani intézet ólomzárával kellett lezárni.²⁴

Csak a végrehajtási rendelet szabályozta az úgynevezett tranzitó forgalmat,²⁵ amely során a burgonya az ország területére belépett, majd azt egy másik ponton el is hagyta. A vizsgálatot ilyen esetben mellőzni lehetett, feltéve, hogy a nemzetközi fuvarlevél és a származási bizonyítvány szabályszerű volt, az ólomzár pedig sértetlen. Ha azonban a tartály sérült volt vagy az ólomzár hiányzott, le kellett folytatni a vizsgálatot. Nem maradhatott el a vizsgálat akkor sem, ha baleset történt: ekkor a legközelebbi vámhivatalt a szállítást teljesítő vállalatától értesítették.²⁶ Ha a helyszínen a növényélet- és kórtani állomás szakközega a szállítvány fertőzésmentes-

¹⁹ Tv. 4. §. A növényélet- és kórtani állomást a szállítvány Magyarországra érkezésének várható időpontjáról a feladónak is értesítenie kellett. A vizsgálat nem volt ingyenes, ld. a Vhr. 13. §-át és a 72.205/1924. F. M. rendeletet.

²⁰ Tv. 5. §.

²¹ Vhr. 9. §.

²² Tv. 5. §. Kérdés, hogy a visszaszállítás mennyiben segítette a környező államok védekezését, talán helyesebb megoldás lett volna a megsemmisítés?

²³ Vhr. 9. §.

²⁴ Uo.

²⁵ Vhr. 11. §.

²⁶ Látható, hogy mennyire „sokszereplős” a szabályozás, így fontos volt, hogy megfelelően kommunikálják.

ségéről győződött meg, gondoskodott annak átsomagolásáról, majd azt saját ólomzárral zárta le.

Aki Magyarországon burgonyát termesztett vagy ipari feldolgozás céljára üzemében vagy forgalomba hozatal végett raktárban halmozott fel, ha burgonyarák vagy kolorádóbogár fellépését észlelte, azt a községi előjáróságnak (városi tanácsnak) haladéktalanul be kellett jelentenie. Az előjáróság a burgonyarák esetét a magyar királyi növényélet- és kórtani állomással, a kolorádóbogár esetét pedig a magyar királyi rovar-tani állomással távirati úton közölte,²⁷ a helyszíni vizsgálatot a két említett szervnek ezúttal is haladéktalanul meg kellett szerveznie. Amíg a szakértők a helyszínre nem érkeztek, az elsőfokú közigazgatási hatóságok ideiglenes zár alatt tartották a területet. A szakközeg a fertőzött területet a törvény értelmében zár alá helyezte, azaz onnan a fertőzött burgonyával érintkezésbe került bármilyen tárgyat, trágyát elszállítani nem lehetett, továbbá nem volt szabad az ilyen burgonyát elvetni sem. Az állomásnak az ilyen burgonyakészletet főszabályként meg kellett semmisíttetnie.²⁸

A törvény arról is rendelkezett, hogy bár az érintett személy a megsemmisítés miatt az államtól kártalanítást nem követelhetett, ha az intézkedés végrehajtása az illető anyagi romlásához vezetne, kérelmére a földművelésügyi miniszter segélyben részesíthette.²⁹ Továbbá a törvény értelmében a földművelésügyi miniszternek ahhoz is volt joga, hogy ha valamely külföldi államból a burgonyarák és a kolorádóbogár behurcolásának veszélye fenyegető jelleget ölt, az onnan származó burgonya behozatalát átmenetileg eltiltsa, illetve ha már belföldi fertőzés leküzdése miatt szükséges, akkor a fertőzött vidéken a burgonyatermesztést betiltsa vagy korlátozza.³⁰ A fertőzött területek nyilvántartása a növényélet- és kórtani állomásnak, illetve a rovar-tani állomásnak volt a feladata, a burgonyarákkal és kolorádóbogárral kapcsolatos ismeretek terjesztéséről pedig a földművelésügyi miniszternek kellett gondoskodnia.³¹

A TÖRVÉNYJAVASLAT NEMZETGYŰLÉSI VITÁJA

Habár a törvény kihirdetését megelőzi az elfogadása és az országgyűlési vita, mégis helyesebbnek tartottuk, hogy előbb magát a törvényt és végrehajtási rendeletét mutassuk be az Olvasónak, hogy ezen ismeretek birtokában már könnyebben értékelhesse az alábbiakat.

²⁷ A községi előjáróságnak mindemellett a járás főszolgabírájának is jelentést kellett tennie. (Vhr. 15. §)

²⁸ Tv. 7. §–8. § és Vhr. 16. §.

²⁹ Tv. 10. §.

³⁰ Tv. 6. §, 9. § és Vhr. 18. §.

³¹ Vhr. 19. §.

A törvényjavaslatot Mayer János³² földművelésügyi miniszter 1925. október 14-én terjesztette be,³³ melyre vonatkozóan a nemzetgyűlés Földművelésügyi és Közgazdasági Bizottságának együttes jelentése³⁴ október 27-én kelt. Az együttes bizottságnak Graeffl Jenő³⁵ volt az elnöke, előadója pedig Neuberger Ferenc³⁶. Azon túl, hogy a bizottság a javaslatot „örömmel üdvözölte” és elfogadta, illetve a nemzetgyűlésnek annak sürgős tárgyalását javasolta, néhány szövegbeli módosításon kívül még további két rendelkezés felvételét is szükségesnek tartotta. Egyrészt, hogy a déli államokból érkező újburgonya-szállítmányok³⁷ és a kísérleti célokat szolgáló, öt métermázsát meg nem haladó, valamint a postai küldemények vizsgálatának módját a földművelésügyi miniszter rendeletben szabályozza,³⁸ továbbá azt, hogy ha a törvény szerint foganatosított intézkedések az érintett fél anyagi romlását idéznék elő, a miniszter segínyt adhat. Látható, hogy a földművelésügyi miniszter feladat- és hatáskörét bővítette ki mindkét rendelkezés, illetve, hogy a kizárólag burgonyatermesztésből élő gazdák segélyezésének lehetősége a szövegben utólagos kiegészítés.

A törvényjavaslatot a nemzetgyűlés október 30-án tárgyalta meg,³⁹ ahol azt Neuberger Ferenc előadó ismertette – első mondatait a tanulmányunk mottójában idézett Rupert Rezső – a kérdés súlya iránt inkább érzéketlen mintsem szellemes – „beszólása” szakította pillanatnyi időre félbe. Az általános vita során mindössze egyetlen hozzászóló volt, e hozzászólásból és az arra adott válaszból azonban megtudjuk,

³² Mayer János (Kompolt, 1871. június 7. – Kompolt, 1955. december 23.) kiscgazda politikus, miniszter. Bethlen kormányának előbb közlelmezési-, majd földművelésügyi minisztere (1921. december 3-tól 1922. június 16-ig és 1924. november 15-től 1931. augusztus 24-ig), 1924. november 1-ig a Bethlen-féle Egységes Párt elnöke, Nagyatádi Szabó halála után pedig a Bethlent támogató kiscgazdacsoport vezetője.

³³ Az 1922. évi június hó 16-ára összehívott nemzetgyűlés irományai. XVI. kötet, 941. szám, 173–176.

³⁴ *A nemzetgyűlés földművelésügyi és közgazdasági bizottságának együttes jelentése „a burgonyarák és kolorádóbogár, valamint a burgonyatermesztést veszélyeztető egyéb betegségek behurcolásának és elterjedésének megakadályozásáról” szülő 941. számú törvényjavaslat tárgyában.* Az 1922. évi június hó 16-ára összehívott nemzetgyűlés irományai. XVI. kötet, 959. szám, 312–313.

³⁵ Az 1922-ben összehívott nemzetgyűlésben Graeffl Jenő Tiszafüredet a Keresztény-Keresztyén Kiscgazda, Földműves és Polgári Párt (a kormánypárt, másnéven az Egységespárt vagy „Bethlenpárt”) színeiben képviselte. *Parlamenti Almanach az 1922–1927. évi nemzetgyűlésre*, 70.

³⁶ Az 1922-ben összehívott nemzetgyűlésben Neuberger Ferenc a Keresztény-Keresztyén Kiscgazda, Földműves és Polgári Párt színeiben képviselte Csonkanezsídert. *Parlamenti Almanach az 1922–1927. évi nemzetgyűlésre*, 71.

³⁷ A végrehajtási rendeletből tudjuk meg, hogy a „déli államok” fordulat főleg Máltát, Olaszországot, Romániát és Jugoszláviát jelentette, ahonnan étkezési célra korai (új) burgonyát június hó közepéig lehetett behozni az ország területére. (Vhr. 10. §)

³⁸ A végrehajtási rendelet szerint a kizárólag kísérleti és nemesítési célokra szolgáló, öt métermázsát meg nem haladó szállítmányokat a budapesti m. kir. fővámhivatalhoz kellett továbbítani. (Vhr. 10. §)

³⁹ Ld. a 1. számú jegyzetet. A tárgyra vonatkozóan: 264–267.

hogy annak ellenére, hogy Trianon után Magyarországon jóformán csak mezőgazdasági termőterületek maradtak, amin megtermett a burgonya, mégis szükséges volt a burgonyaimport. Termelésünk hátramaradottságát hangsúlyozta felszólalásában Szeder Ferenc,⁴⁰ jelezve, hogy Németországban 110–115 métermázsás a hektáronkénti termelési eredmény a magyar 65 métermázsással szemben. Magyarországon – nézete szerint – a termelés szakszerűtlen, így – habár a kérdés a közoktatásüggyel függ össze – a legalsóbb néprétegeknél a szakoktatás fejlesztésére⁴¹ és burgonyafajták „kitenyésztésére” a földművelésügyi miniszternek törekednie kellene. „Méltóztassék elhinni, hogy nem mindig a szakszerűség hiánya az oka” – hangzott Mayer János földművelésügyi miniszter válasza, aki rámutatott arra, hogy a hátramaradottság sokkal inkább a hazai „szeszélyes” klímára és időjárásra vezethető vissza, és utalt a folyó évben (1925) a Tiszaháton keletkezett nagy aszálykárookra, ahol a föld még a vetőmagot sem hozta vissza. Mayer válaszában találunk egy kifejezetten érdekes elemet is: megemlíti, hogy a németországi gazdák, amikor meglátják a magyar Alföldön a „szép sík humustalajt”, azt „nagy ambícióval” bérbe veszik, majd sokszor nagy csalódás éri őket. A magyar föld iránt tehát a külföldi gazdák már érdeklődtek a Horthy-korszakban is. Végül Mayer figyelmébe ajánlotta képviselőtársának, hogy Gödöllőn burgonyanemesítő telepünk van, amely „mérsékelt áron” bocsátja ki a nemesített vetőmagot a gazdák számára.⁴²

Mindazonáltal a törvényjavaslatot elfogadta Szeder Ferenc is, mint láhattuk, kritikáját – és ezt beszéde elején maga is kijelentette – nem azzal szemben fejtette ki. A nemzetgyűlés ugyanezen ülésén a részletes tárgyalás során már nem volt hozzászólás, így a következő ülésen, november 3-án, kedden – az eljárási rend szerint – a törvényjavaslatot már harmadszor olvasták és megszavazták.⁴³

⁴⁰ Az 1922-ben összehívott nemzetgyűlésben Szeder Ferenc az ellenzéki Szociáldemokrata Párt színeiben képviselte Békéscsabát. *Parlamenti Almanach az 1922–1927. évi nemzetgyűlésre*, 74.

⁴¹ Vö. a 150/2012. (VII. 6.) Kormányrendelet szerinti 34.621.01 OKJ számú „Gazda” szakképesítéssel.

⁴² Vö. ezt a tényt és a nemzetgyűlés Földművelésügyi és Közgazdasági Bizottsága által a törvénybe beiktatni kért kísérleti célokat szolgáló burgonya behozatalára vonatkozó rendelkezést.

⁴³ *A nemzetgyűlés 459. ülése 1925. évi november hó 3-án, kedden Scitovszky Béla és Zsitvay Tibor elnökölete alatt*. Nemzetgyűlési Napló XXXV, 289–310, a tárgyra vonatkozóan: 290.

ZÁRÓ GONDOLATOK

Habár a burgonyatábláinkat védő törvény a Horthy-korszak „zöldtörvényei” között nem az első,⁴⁴ megalkotásának jelentősége – különös tekintettel arra, hogy egy nemzeti tragédia után épp hogy csak eszmélő országról volt szó – kiemelkedő. A törvény ugyanis a nemzetközi trendet követte, ahhoz viszonyítva – illetve a kártevők terjedéséhez képest – nem maradt le. A földművelésügyi miniszter a veszélyt időben észlelte, és arra a törvényjavaslat benyújtásával helyesen reagált. Így a nemzetgyűlés preventív céllal szavazhatott akkor, amikor a magyar termőföld még fertőzésmentes volt. Nagyon fontos, hogy az intézkedés nem (csak) rendelet, hanem törvény formájában öltött testet, mely világosan utal arra, hogy a Bethlen-kabinet a kérdés súlyát nem becsülte le. Rupert Rezsőnek tehát nem volt igaza abban, hogy a Bethlen-kormány a hazai burgonyatermesztés parazitája lett volna. Mindazonáltal az igazsághoz hozzátartozik – mint a bevezetőben említettük: a mai értelemben vett „zöld gondolat” akkoriban még nem létezett –, hogy mind a kormányt, mind az ellenzékot elsősorban az motiválta, hogy a burgonya árának többszörösére emelkedését el tudja kerülni.

A „burgonyatörvény” vizsgálata azért is érdekes, mert a kutató akkori külkereskedelmünk egy szűkebb területére is betekintést nyerhet. Megtudjuk, hogy Magyarország – akár a termelés szakszerűtlensége, akár az éghajlati adottságai miatt – importra szorult, hogy a behozott burgonya származási helye Németország, Csehszlovákia és Lengyelország, a korai burgonyáé pedig Málta, Olaszország, Románia és Jugoszlávia volt, illetve, hogy a trianoni Magyarország területén „tranzító” szállítás is folyt.

A második világháború éveiben azonban a hadtápellátás, majd a háborút követő élelmiszerhiány miatt már nem lehetett betartani a szigorú szabályokat. A kolorádóbogár hazai elterjedésében a repülőgépekkel való terményszállításnak volt meghatározó jelentősége. Mindazonáltal kérdés lehet, hogy ha nincs háború, Magyarországon a burgonyabogár vajon mikor jelent volna meg, hiszen a kifejlett rovar ellen, amely a szél segítségével akár napi 60 kilométer megtételére is képes, a „jogi védekezés” bizonyára csak ideig-óráig lett volna eredményes. Tény azonban, hogy Magyarországon legelőször 1947-ben, Héderváron jelzik a csíkos bogarat, és mivel kártevését itt kezdte meg hazánkban, az 1990-es évek végén bronzszobrot is állítottak számára. Mivel az egy-két év élettartalmú rovarnak természetes ellensége nincs, minden igyekezet ellenére a mai napig sem sikerült gátat vetni terjedésének.

⁴⁴ Az első ilyen törvény az 1923. évi XIX. törvénycikk volt, mely az alföldi erdő telepítéséről és a fásításokról szólt. Igen figyelemre méltó, hogy ez a lakosság faszükségletének fedezésén túl „az egészségügyi és klimatikus viszonyok megjavítása érdekében” is szólt. Vö. az egészséges környezethez való joggal, ld. a 2. számú jegyzetet.

GÁBOR HOLLÓSI:

“ENVIRONMENTAL THINKING” DURING THE TRIANON ERA IN HUNGARY

ACT AND MINISTERIAL DECREE FOR THE PRESERVATION
OF HUNGARY’S POTATO FIELDS

Our study wishes to bring to the attention of the reader the importance of the research done on the living environment, the study of which has already begun in Hungary, but not in a manner that is widespread enough; thus its presence in promotional historical literature is likewise almost negligible. And so our work shall present one of the typical “green acts” of the Horthy Era, the implementing regulation and the debates in the National Assembly that preceded passage of the act, in terms of the legal (public administrative) aspects of a fundamentally natural historical theme. In addition to the onetime National Assembly logs, the act’s justification as laid out in National Assembly records has also proven to be a very useful source, from which we have been able to come to some interesting conclusions about the European infection fears of potato wart disease and the potato beetle, as well as what steps others countries took in order to fend them off at the beginning of the 1920’s. Did the Bethlen government act in a timely manner, and to what extent? Did its response conform to the earlier European trend? Was the opposition’s criticism well founded? For example, was Rezső Rupert justified in mocking Bethlen’s government as the parasites of Hungarian potato production? Or when Ferenc Szeder blamed the Minister of Agriculture for the ineptitude of domestic potato production and the insufficiency of production output? Did the question of training farmers ever come up at the beginning of the 1920’s? In addition to presenting the outline of the legal regulation, we look to answer these questions in the hopes of making a contribution to the development of an environmental consciousness in our society by using the methods of historiography. As our work shows, to walk along the interdisciplinary borderline between the life sciences and historiography is altogether interesting even for the historical researcher.

GÁBOR HOLLÓSI:

„DER GRÜNE GEDANKE ” IM UNGARN VON TRIANON

GESETZ UND MINISTERIALVERORDNUNG ÜBER DEN SCHUTZ DER KARTOFFELFELDER

Mit diesem Beitrag wollen wir auf die Bedeutung der Erforschung der Geschichte der lebenden Umwelt aufmerksam machen, die in Ungarn zwar begonnen hat, doch nicht in einem ausreichend weitem Umfang erfolgt, daher ist ihre Präsenz auch in der populär-historischen Literatur fast völlig zu vernachlässigen. In unserer Arbeit stellen wir deshalb ein typisches „grünes Gesetz“ der Horthy-Ära beziehungsweise die Diskussion in der Nationalversammlung dar, die der Annahme des Gesetzentwurfs vorausging. Dabei wird auf die juristischen (die Verwaltung betreffenden) Bezüge des grundlegend naturhistorischen Themas eingegangen. Ein wichtiges Quellenmaterial bildete für uns – neben den zeitgenössischen Tagebüchern der Nationalversammlung – auch die in den Dokumenten der Nationalversammlung auffindbare und zum untersuchten Gesetz gefertigte Begründung, aus welcher interessante Schlussfolgerungen in Bezug auf Europas Durchseuchung Anfang der 1920er-Jahre vom Kartoffelkrebs und Kartoffelkäfer und auf Maßnahmen ausländischer Staaten gezogen werden können. War der Schutz durch die Bethlen-Regierung zeitgemäß und inwieweit folgte er dem europäischen Trend? War die Kritik der Opposition berechtigt, so etwa der Umstand, dass Rezső Rupert die Bethlen-Regierung als Parasiten des ungarischen Kartoffelanbaus beschimpfte, oder dass Ferenc Szeder den Minister für Ackerbau für den dilettantischen Kartoffelanbau in Ungarn und das Zurückbleiben im Produktionsvolumen verantwortlich machte? Tauchte Anfang der 1920er-Jahre überhaupt der Gedanke der Ausbildung zu Landwirten auf? Über die skizzenhafte Darlegung der juristischen Regulierung hinaus suchen wir Antworten auf diese Fragen, mit der nicht verheimlichten Absicht, auch mit Mitteln der Geschichtswissenschaft die Entwicklung einer umweltbewussten Mentalität in unserer Gesellschaft zu fördern, indem wir uns in dieser Studie auf einem interdisziplinären Grenzgebiet zwischen Lebenswissenschaften und der Geschichtswissenschaft bewegen, was auch für den forschenden Historiker ausgesprochen spannend ist.